

Олег ВОРОШИЛОВ,

старш. наук. співроб. СІАЗ НБУВ, канд. іст. наук

УДОСКОНАЛЕННЯ НАУКОВОГО СУПРОВОДУ СУСПІЛЬНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ В УКРАЇНІ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ БІБЛІОТЕК (З ДОСВІДУ СІАЗ НБУВ)

У статті, на прикладі СІАЗ НБУВ, висвітлюється роль інформаційно-аналітичних підрозділів бібліотек у науковому супроводі суспільних перетворень в Україні. Особлива увага приділяється комплексу проблем, пов'язаних з удосконаленням практики аналізу матеріалів ЗМІ, а також тематики видань СІАЗ НБУВ.

Ключові слова: інформаційні ресурси, бібліотечні фонди, інформаційно-аналітичні центри, наукова бібліотека.

У сучасних умовах зростання затребуваності в суспільно значущих інформаційних ресурсах обумовлюється прискоренням процесів суспільного розвитку, ускладненням соціальної структури суспільства, розвитком системи громадських організацій, підвищенням політичної активності значної частини громадян тощо. В Україні ця проблема вирішується шляхом розвитку інформатизації, створення умов для доступу до потрібних інформаційних ресурсів усім категоріям громадян. Для вирішення цієї проблеми в державі здійснюється система правових, організаційно-економічних заходів, розробляються відповідні наукові дослідження. Однак у цьому процесі досить тривалий час була слабко задіяна бібліотечна сфера. Це обумовлювалося цілим рядом об'єктивних – фінансових, організаційних, а також суб'єктивних проблем. У це гальмувало включення бібліотечних установ в активний інформаційний процес, пов'язаний з кардинальними перетвореннями в українському суспільстві.

Лише певні позитивні зміни в матеріально-технічному забезпеченні, впровадженні електронних інформаційних технологій у бібліотечній діяльності розкрило нові функціональні можливості цих установ, сприяло інтенсифікації інформаційних обмінів у структурі соціальних комунікацій, дало можливість введення в активний суспільний обіг інформаційних ресурсів бібліотечних фондів, що є національним надбанням багатьох поколінь українського народу. Останнє має особливе значення з урахуванням активізації глобальних процесів, що сприяють культурній уніфікації, можливості втрати національної самобутності.

Активізація бібліотечних установ у сфері інформаційної діяльності, особливо з використанням дистантних форм обслуговування різних категорій корпоративних користувачів, широкого громадського активу набуває зростаючого значення в розвитку демократичних процесів у суспільстві. Вона не лише сприяє розширенню можливостей доступу громадян до суспільно значущої інформації, а й створює умови для її ефективного використання в процесі суспільного самовдосконалення. Вона також сприяє підвищенню ефективності управлінської діяльності через налагодження зворотного суспільного зв'язку з демократичними інститутами, створює умови для зростання впливу громадян на події суспільного життя.

Необхідно також зазначити, що в Україні, починаючи з моменту здобуття незалежності, спостерігається прискорення процесу її «підключення» до загальноцивілізаційного процесу. З огляду на це актуалізується питання дослідження перспектив розвитку української демократії та її окремих складових, зокрема забезпечення інформаційного плюралізму і доступу населення до різноманітної інформації.

З іншого боку, тенденція до зростання кількості інформації, навіть за умови її об'єктивності та незаангажованості, знижує здатність громадян розібратися в ній. При цьому виникає загроза втрати справді значущої інформації, оскільки для осмислення одержаних повідомлень потрібен певний мінімальний час.

Таким чином у сучасних умовах актуалізується проблема ефективного інформаційного супроводу і забезпечення процесів, що відбуваються в суспільстві, з метою сприяння формуванню належної політичної культури як політичних еліт, так і громадян, створенню ними економічного і культурно-освітнього підґрунтя для самовираження в різних сферах суспільного буття.

Підвищення ефективності керування інформацією значною мірою залежить від прискорення, удосконалення механізмів пошуку, відбору і первинної обробки потрібної інформації, підвищення рівня оперативності та якості підготовки синтезованого інформаційного продукту і створення, таким чином, умов для прийняття оптимальних рішень з наступним досягненням необхідних практичних результатів.

В Україні необхідним потенціалом для здійснення цієї функції володіють інформаційно-аналітичні центри наукових бібліотек, одним з яких є СІАЗ НБУВ. При цьому підключеність до всесвітньої мережі Інтернет надало змогу отримувати нову інформацію фактично в режимі онлайн.

Використання ж фондів НБУВ дає змогу визначити місце нової інформації в загальному інформаційному полі, класифікувати її та ефективно використовувати для створення синтезованого науково обґрунтованого інформаційного продукту, який би максимально задовольняв інформаційні потреби користувачів.

Також шляхом аналізу і відбору потрібної інформації в межах НБУВ стало можливим заповнювати певні прогалини вітчизняної інформаційної бази, у тому числі й наукової, тими зарубіжними інформаційними продуктами, в яких відчувається потреба і на які в суспільстві є попит.

Тобто інформаційні підрозділи НБУВ стають активними складовими процесу інформаційного виробництва, яке працює на потреби таких явищ, як «наука без кордонів» та «освіта без кордонів», що забезпечують прискорення суспільного прогресу.

Крім того, поєднання наукової та прикладної складових у діяльності СІАЗ сприяє оперативному впровадженню в практичну діяльність результатів останніх наукових досліджень, що в результаті підвищує ефективність створюваного інформаційного продукту. Зокрема, дослідження тих можливостей, які надає електронна інформація, більш інтенсивне задіяння її потенціалу сприяло визначенню й успішному використанню інформаційно-аналітичними підрозділами НБУВ найоптимальніших форм подачі інформації та її структури, орієнтованих на якомога більш швидке сприйняття й осмислення користувачами.

Слід наголосити на тому, що інформаційний глобалізм, стрімке збільшення кількості інформації і розширення її тематики актуалізувало питання її структуризації та систематизації, тобто організації її у зручному для роботи та збереження вигляді. У цьому напрямі співробітники СІАЗ також постійно працюють.

Таким чином, в умовах НБУВ стало можливим ефективне вирішення проблеми структуризації інформації з метою забезпечення дії принципу «кожному користувачу – потрібну йому інформацію».

Слід зазначити, що на сучасному етапі в діяльності НБУВ дедалі більшої ваги набуває інформаційна функція, яка полягає не лише в інформуванні користувача, а й у виробленні нової синтезованої інформації. Розвиток інформаційних продуктів і послуг відбувався в СІАЗ шляхом поглиблення рівня перетворення інформації первинних документів, що свідчить про поступове збільшення наукоємності інформаційно-аналітичної діяльності служби. Синтезований інформаційний продукт надав змогу охоплювати суть ситуації, виявляти причини її виникнення, визначати її вплив на суспільно-державне життя, прогнозувати її можливий розвиток і сприяти розробці механізмів керування нею. На основі саме такого продукту і стає можливим свідоме прийняття рішень, а отже, забезпечення свободи волі й вибору, що є невід'ємним принципом демократії.

Також слід відзначити те, що, залишаючись затребуваними суспільними центрами, великі бібліотеки, і в першу чергу НБУВ, мають можливість забезпечувати опосередкований зв'язок між громадськістю й органами державного урядування, що є необхідною умовою функціонування

демократії. У сучасний період розвитку інформаційного суспільства, процесів глобалізації успішне вирішення політичних, економічних, соціальних завдань дедалі більше залежить від оперативності, наукової обґрунтованості, зваженості рішень, які приймаються управлінськими структурами. Як уже зазначалося, основою для прийняття таких рішень є інформаційно-аналітичне та прогнозне забезпечення. Але динаміка суспільно-політичних та економічних процесів у державі залежить не лише від того, як і які рішення приймаються владою, а й від того, як рішення влади сприймаються суспільством (підтримуються, гальмуються тощо). У цьому контексті важливо, що інформаційно-аналітичними структурами НБУВ здійснюється не лише моніторинг економічних, політичних і соціальних процесів у державі, а й моніторинг інформаційного супроводу цих процесів засобами масової інформації (ЗМІ), які фактично відображають ставлення до політики влади з боку різних суспільних груп, політичних партій, громадських організацій тощо. Саме цей аспект у роботі СІАЗ став останнім часом одним із провідних і здійснювався за такими основними напрямками:

1. Аналіз відображення в ЗМІ діяльності вищих владних структур у демократичному процесі.
2. Місцеве самоврядування як фактор розвитку суспільних перетворень у відображенні ЗМІ.
3. Ефективність правової основи суспільних перетворень у відображенні ЗМІ.
4. Проблеми реформування української науки у відображенні ЗМІ.

Ці напрями досліджень знайшли своє відображення у виданнях служби (журнал «Україна: події, факти, коментарі», бюлетені «Резонанс», «Регіони сьогодні», «Національна безпека: геополітичні, соціально-економічні та інші фактори», «Шляхи реформування української науки» тощо), тематика та структура яких постійно вдосконалюються.

Особливу увагу під час цієї роботи співробітники СІАЗ приділяли аналізу громадської думки стосовно реалізації на практиці задекларованих владними структурами заходів щодо демократизації суспільного життя. Вивчався вклад у цей процес усіх гілок влади та органів державної влади та місцевого самоврядування в регіонах.

Зокрема, серед пріоритетних тем, які розглядалися у виданнях СІАЗ протягом останнього часу, можна назвати такі:

- діяльність різних гілок влади та суспільна реакція;
- президентські вибори в Україні 2010 р.;
- діяльність політичних партій та громадських організацій у контексті перебігу основних подій суспільно-політичного життя;
- ситуація в регіонах України;
- питання розвитку соціально-економічної сфери;

– взаємовідносини з ЄС, Росією, СНД та інші актуальні події політичного життя України тощо.

З відповідними інформаційно-аналітичними матеріалами, розміщеними у виданнях служби, в електронному вигляді мали можливість ознайомитися 900 адресатів в обласних центрах, містах та районах України.

У свою чергу замовники інформації СІАЗ у центральних органах державної влади мали можливість одержати оперативну систематично оновлювану інформацію про хід суспільних перетворень на місцях, про оцінку громадською думкою діяльності місцевих органів державної влади.

Водночас не можна не зазначити, що співробітники СІАЗ НБУВ постійно працюють над удосконаленням тематики видань з урахуванням специфіки запитів владних структур у регіонах та інших користувачів, яке останнім часом здійснювалося за трьома основними напрямками.

Перший напрям пов'язаний з наближенням тематики матеріалів СІАЗ до відображення основних подій, що впливають на життя українського суспільства. Зокрема, у зв'язку з впливом економічної кризи на життя українського суспільства організовано видання спеціальних щотижневих бюлетенів «Криза в суспільних вимірах», в яких розглядається ефективність управлінської діяльності в Україні, публікується соціологічний вимір кризових процесів, їх вплив на соціальне життя, економіку України. У цих бюлетенях здійснюється огляд коментарів, експертних оцінок з даної проблематики, систематизується прогнозно-рекомендаційний матеріал, аналізується досвід боротьби з кризою в зарубіжжі.

Щомісячний бюлетень «Экономическая безопасность в документах стран СНГ» дає уявлення замовникам, насамперед представникам підприємницького контингенту, управлінцям, про правове реагування на кризу в країнах СНД.

Значного розширення в діяльності СІАЗ набула також тематика, пов'язана з відображенням зовнішніх політичних впливів на життя українського суспільства, у щотижневих бюлетенях «Політичні технології та технології».

Другий напрям удосконалення тематики видань пов'язаний з організацією використання інформаційних ресурсів в інтересах конкретних замовників. Так, різним аспектам організації правового забезпечення підприємницької діяльності, утвердження безпеки підприємництва, боротьби з рейдерством було присвячено бюлетені «Безпека підприємства».

Нарешті, третій напрям удосконалення тематики видань пов'язаний з узагальненням досвіду організації інформаційно-аналітичної діяльності бібліотечних структур. Слід відзначити, що протягом звітного періоду було значно розширено тематику досліджень і відповідних

публікацій з питань розвитку бібліотечної інформаційно-аналітичної діяльності. Відповідні матеріали, орієнтовані на спеціалістів, інформаційних працівників різних сфер суспільної діяльності, публікувалися в спеціальних випусках «Наукових праць Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського» (три випуски), а також у журналі «Україна: події, факти, коментарі». Значне тематичне урізноманітнення публікацій було зумовлено зростаючою інтенсивністю інформаційних процесів у суспільстві, більш ефективним порівняно з попереднім звітним періодом входженням бібліотечних структур у систему соціальних інформаційних комунікацій.

У результаті, система видань СІАЗ мала можливість зафіксувати, проаналізувати й донести до всіх замовників інформаційно-аналітичної продукції різні сторони розвитку демократичного процесу в українському суспільстві.

Також співробітниками СІАЗ НБУВ досліджувався комплекс проблем, пов'язаний з удосконаленням практики аналізу матеріалів ЗМІ щодо процесів суспільних перетворень в Україні. Це обумовлюється зростанням попиту на суспільно значущу якісну інформацію та розширенням можливостей оперативного отримання інформації з фондів сучасної бібліотеки споживачами.

Було окреслено шляхи підвищення ефективності аналізу матеріалів бібліотечних інформаційних ресурсів, охарактеризовано їх основні види, а також напрями оптимізації діяльності інформаційно-аналітичних підрозділів служби, як підрозділів, однією з функцій яких є виробництво вторинного інформаційного продукту, орієнтованого на задоволення інформаційних потреб дистантних насамперед організованих користувачів бібліотеки.

Співробітники СІАЗ виходили з того, що процес аналізу матеріалів ЗМІ є сукупністю взаємопов'язаних елементів: мети проведення, об'єкта відстежування, суб'єктів організації і здійснення моніторингу, комплексу критеріїв і показників, методів збору інформації, що в сукупності мають враховувати специфіку життя основних груп користувачів, сприяти цим самим процесу підвищення ефективності використання інформаційних ресурсів.

Для вдосконалення процесу доотримання достовірної і об'єктивної інформації про перебіг важливих суспільних процесів, виявлення актуальних суспільно-політичних, соціально-економічних, науково-технічних та інших проблем удосконалювався системний аналіз матеріалів ЗМІ. При цьому особлива увага приділялася виявленню чинників, що можуть створювати суспільні загрози в даний час і середній перспективі.

За результатами аналізу матеріалів ЗМІ здійснювалось оперативне інформування користувачів, а також формувався структурований

масив інформації, перспективний для закономірностей перебігу суспільно значущих подій.

Слід наголосити, що діяльність СІАЗ як одного з підрозділів головної бібліотеки України має як ряд переваг порівняно з іншими бібліотеками, головною з яких є доступ до величезних масивів інформації у фондах бібліотеки спеціальної літератури, періодичної преси як вітчизняних, так і зарубіжних видань, так і порівняно вищу відповідальність за результати діяльності, оскільки рівнем своїх матеріалів має забезпечувати задоволення запитів загальнонаціонального виміру.

Загалом удосконалення методів та форм аналізу ЗМІ, а відповідно й системи інформаційно-аналітичного забезпечення в цілому, максимально ефективного інформування про перебіг процесів демократичних перетворень в Україні та можливі шляхи їх розвитку, а також слугування інформаційним джерелом щодо можливостей провадження відповідної діяльності в Україні всіма зацікавленими суб'єктами сприяє забезпеченню комплексного аналізу процесів демократичних перетворень у суспільстві на базі матеріалів ЗМІ, допомагає у виробленні доцільних і обґрунтованих пропозицій для прийняття рішень щодо здійснення відповідної діяльності на всіх рівнях і в усіх сферах державного управління, забезпечує можливість:

- підвищення рівня взаємодії та ефективності здійснення центральними й місцевими органами виконавчої влади повноважень у даній сфері діяльності;
- удосконалення механізмів державної політики та стимулювання відповідної діяльності;
- підвищення наукового рівня обґрунтування підходів до формування та реалізації державної політики в даній галузі;
- створення умов для активної участі громадськості в обговоренні питань, пов'язаних з формуванням та реалізацією відповідної державної політики;
- сприяння поширенню інформації про перебіг процесів демократизації в Україні.

Загалом же досвід діяльності СІАЗ НБУВ доводить, що в сучасних умовах інформаційно-аналітична робота в бібліотеці в поєднанні з розвитком дистантних форм обслуговування користувачів, удосконаленням активних форм позиціонування бібліотечних структур на інформаційних ринках створює беззаперечні перспективи утвердження бібліотечної діяльності в суспільній практиці як важливого інструмента інформатизації в сучасній Україні.

Список використаної літератури

1. *Галлимор А.* Стратегии развития библиотек в информационном обществе / А. Галлимор // Научн. и техн. б-ки. – 1998. – № 5. – С. 3–20.
2. *Горовий В. М.* Оновлення бібліотек як фактор підвищення ефективності інформаційних ресурсів / В. М. Горовий // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Вип. 21. – К., 2008. – С. 5–15.
3. *Гранчак Т. Ю.* Роль інформаційно-аналітичних структур наукових бібліотек України в сучасному демократичному процесі / Т. Ю. Гранчак // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – Вип. 21. – К., 2008. – С. 24–35.
4. *Давидова І. О.* Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві / І. О. Давидова. – Х. : ХДАК, 2005. – 295 с.
5. *Ільганаєва В. О.* Бібліотека в сучасному інформаційному середовищі: основні стратегії розвитку / В. О. Ільганаєва // Вісн. Харк. держ. акад. культури: зб. наук. пр. – Х. : ХДАК, 1999. – Вип. 1. – С. 30–37.
6. *Онищенко А. С.* Национальная библиотека Украины имени В. И. Вернадского как многопрофильный научно-исследовательский центр / А. С. Онищенко, В. Г. Попроцкая // Библиотеки национальных академий наук: проблемы функционирования, тенденции развития. – К. : НБУВ, 2003. – С. 15–39.
7. *Шрайберг Я. Л.* Библиотеки и информационные технологии: десять лет спустя / Я. Л. Шрайберг // Науч. и тех. б-ки. – 2004. – № 1. – С. 25–55.